

iustificati in sanguine ipsius. Et sic humanitas Christi est instrumentalis causa (instrumentum coniunctum) iustificationis; quae quidem *causa nobis applicatur spiritualiter* (et ex opere operantis) per fidem, et *corporaliter* (atque ex opere operato) *per sacramenta...* Unde illud est perfectissimum sacramentum, in quo corpus Christi realiter continetur, scilicet Eucharistia; et est omnium aliorum consummativum, ut Dionysius dicit in Eccles. Hierarch. c. 3. Alia vero sacramenta participant aliquid de virtute illa, qua humanitas Christi instrumentaliter ad iustificationem operatur, ratione cuius *sanctificatus baptismo sanctificatus sanguine Christi* dicitur ab Apostolo Heb. X. 29. Unde *passio Christi in sacramentis novae legis dicitur operari;* et *sic sacramenta novae legis sunt causa gratiae quasi instrumentaliter operantia ad gratiam....* Instrumentum moveat, in quantum movetur... Similiter sacramenta operantur ad gratiam, prout sunt quasi mota a Deo ad hunc effectum; qui quidem motus attenditur secundum *institutionem, sanctificationem* (quatenus supernaturalis dignitas a Deo per Christum hominem merentem in sacramenta derivatur cf. 3. q. 62. a. 5. O) et *applicationem* ad eum, qui accedit ad sacramenta » (nam in ipsa applicatione et dispensatione agens *principalis* est Deus et Christus, cuius nomine et auctoritate sacramenta administrantur). S. Thom. de veritat. q. 27. a. 4. O et ad 4.

Iam ex hucusque declaratis facile appareat, quomodo sacramenta novae legis non solum sint conditio *sine qua non*, sed vera causa moralis collationis gratiae; non tamen causa princeps, sed instrumentalis. *Causa moralis* proprie dicta differt a mera *conditione*, sine qua non poneretur effectus, eo quod causae morali competit aliqua virtus, dignitas, excellentia, quae licet non physice influat et cooperetur ad ipsum esse effectus producendum, est tamen causae physice producenti ratio, propter quam producat effectum. Contra vero in eo, quod solum est conditio *sine qua non*, nulla est huiusmodi dignitas vel virtus; sed solum est aliquid conexum cum altero, in quo altero est propria ratio causationis non tamen exserenda in actu, nisi quando illa con-

ditio coniungitur. Sic si princeps iubeat oeconomum suum stipem dare omnibus deferentibus certum signum e. g. denarium plumbeum, mandatum principis seu princeps iubens est causa moralis efficiens, ut illi homines accipiant donum; inest ei namque auctoritas et dignitas, propter quam oeconomus dat pecuniam; ostensio vero signi plumbi est tantum conditio, sine qua non daret; nihil enim in illo signo est dignitatis, quod moveat oeconomum, sed tota ratio residet in mandato principis, quod tamen suam virtutem movendi oeconomum non exsereret, nisi coniungeretur ostensio signi plumbi.

Porro si illa dignitas ac pretium insit causae morali *ex propria forma permanente*, causa erit *principalis* non instrumentalis; si vero tota derivetur a causa superiori non per modum formae permanentis, sed solum quatenus superior hac inferiore *utitur et in eam influit*, haec inferior erit causa *instrumentalis* (1). Hoc modo debet intelligi, quod s. Thomas agens de sacramentis tam saepe repetit, virtutem causae instrumentalis non habere *esse completum*. « Instrumentum non operatur, nisi in quantum est motum a *principalis* agente, quod per se operatur. Et ideo virtus *principalis* agentis habet permanens et completum *esse in natura*, virtus autem instrumentalis habet *esse transiens* ex uno in aliud, et incompletum... Sic et sacramentum consequitur spiritualem virtutem ex benedictione Christi et applicatione ministri (nomine Christi agentis) ad usum sacramenti » s. Thomas 3. p. 62. a. 4. corp. et ad 3.

Atqui sacramenta habent iuxta demonstrata veram dignitatem supernaturem ex meritis et effuso pro nostra sanctificatione sanguine Christi, quae dignitas exigit sanctificationem eorum, qui remoto obice sacramentis initian-

(1) « Dicitur per se agere, quod agit per aliquam formam sibi inhaerentem per modum naturae completae, sive habeat illam formam a se sive ab alio, aut naturaliter aut violenter, per quem modum dicuntur illuminare sol et luna, calefacere ignis et ferrum ignitum et aqua calefacta. Alio modo aliquid operatur ad effectum aliquem *instrumentaliter*, quod quidem non operatur ad effectum per formam sibi inhaerentem, sed solum in quantum est motum a per se agente » s. Thomas de veritat. q. 27. a. 4. O.

tur; sunt ergo non solum *conditio* sed vera *moralis causa* sanctificationis. Habent autem eam supernaturalem dignitatem non ex forma aliqua eis inherente, sed tota derivatur a persona et meritis redemptoris, in quantum moraliter sunt actiones Christi sacramenta instituentis, ut iugiter suo nomine et sua auctoritate administrentur a legatis suis; sunt ergo causae *instrumentales*. Vide supra th. VI. n. II. Consulantur de Lugo disp. IV. sect. 5. n. 72. seqq.; Arriaga disp. X. sect. 3. praesertim n. 23-31; Pallavicinus Curs. theolog. 1. VI. c. 16. n. 215-218; Haunoldus 1. IV. c. 3. controversial. 3. n. 610-627; Antonius Mayr tract. X. disp. 2. a. 2; Holtzkau theolog. Wirceburg. de Sacram. c. 2. a. 2. n. 55. seqq.

III. Sunt praeterea sacramenta *instrumenta Dei* ad gratiam nobis conferendam. Vidimus supernaturalem dignitatem sacramentorum, qua exigente collationem gratiae constituuntur verae causae morales gratiae, derivari totam ex meritis et pretio sanguinis Christi; atque ideo Christum *per sua merita esse causam moralem principem gratiae*, sacramenta autem esse causas morales *instrumentales* ipsi Christo redemptori, non sane ad merendum sed ad meritum in cruce consummatum nobis applicandum. At in Christo Domino ipso humanitas per se spectata est instrumentum Dei Verbi ad merendum et conferendum nobis gratiam, quia infinita dignitas meritorum derivatur ab infinita dignitate personae divinae, quae per humanam naturam assumptam tamquam per instrumentum coniunctum et functionibus huius naturae tamquam principii quo, ut dici solet, pro nobis condigne satisfecit et nobis gratiam meruit, ac nominatim meruit dignitatem suorum sacramentorum. Ergo *dignitas sacramentorum* spectatis meritis, ex quibus ea promanat, proxime quidem ad Christi humanitatem ut ad principium quo, sed ultimo ad divinam ipsam personam ut ad principium quod redigenda est. Et hic est primus modus, quo sacramenta ut causae morales sunt *instrumenta Dei Verbi* ad conferendum nobis gratiam. « Principalis causa efficiens gratiae est ipse Deus, ad quem comparatur humanitas Christi sicut instrumentum coniunctum, sacramentum

autem sicut instrumentum separatum, et ideo oportet, quod *virtus salutifera a divinitate Christi per eius humanitatem in ipsa sacramenta derivetur* » s. Thomas 3. q. 62. a. 5.

Praeterea sicut generatim auctor princeps redemptionis nostrae est Deus, qui « sic dilexit mundum ut filium suum unigenitum daret » Io. III. 16. et « Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi » 2. Cor. V. 19; ita est auctor princeps omnium mediorum salutis atque adeo sacramentorum, quae per Christum (secundum quod homo est) instituit, et quibus utitur ad nos sanctificandos, dum nomine et auctoritate ipsius Patris et Filii et Spiritus Sancti administrantur. Ex hoc principio inferimus id, quod in ultima parte theseos enuntiatum est. Sacramenta scilicet non solum sunt actiones Christi, secundum quod homo est nobisque gratiam promeruit, ex qua ratione ostendimus n. II. ea esse veras causas morales instrumentarias collationis gratiae; sed sunt etiam velut realia, seu iuxta modum loquendi Augustini, visibilia verba practica Christi spectati secundum divinam naturam, et proinde Dei unius et trini, qui ea instituit iisque utitur constanti lege ad suam divinam actionem seu voluntatem sanctificatricem et productricem gratiae sensibiliter exprimendam. Virtus divina est, quae ut *causa physica* producit ac infundit gratiam; sed huius virtutis et actionis divinae *expressio sensibilis* est ipsum visibile sacramentum, a Deo ad hoc institutum et a Deo per suos ministros ad hoc adhibitum, eo fere modo, quo verbum sensibile Filii Dei: « Lazare, veni foras; » « puella, surge » Io. XI. 43; Luc. VIII. 54, expressio erat divinae virtutis et operationis, quae *efficientia physica* excitat mortuos.

Secundum haec intelligi potest explicatio modi, quo sacramenta dicantur efficacia gratiae, quando Henricus Gandavensis, probabiliter etiam Guillelmus Altisiodorensis, et recentius atque explicatus Dominicus Viva (Theol. T. II. P. VII. disp. 7. q. 2. n. 5.) docent, sacramenta conferre gratiam eo, quod divina omnipotentia ad effectum gratiae in eis *speciali modo* *inexistit*. Deus secundum *essentiali* aequali modo ubique est, non tamen in omnibus aequali modo

est secundum *potentiam et praesentiam*, h. e. secundum operationem et manifestationem (vide tract. de Deo th. XXXIV.). Speciali enim modo est e. g. in iustis, diffundens in eis sua dona sanctificantia, et exhibens se eis ut obiectum fidei, spei et charitatis, speciali modo erat in omnibus theophaniis, speciali modo in templo, quod « sanctificavit, ut poneret nomen suum ibi » 3. Reg. IX. 3. At si sacramenta tamquam actiones Christi redemptoris ex dignitate sua supernaturali exigunt coniunctionem divinae omnipotentiae et bonitatis ad conferendam gratiam initiatis, quemadmodum ostendimus n. II., et si a Deo ipso ordinata sunt, ut tamquam practicum verbum Dei visible sint expressio divinae actionis sanctificantis, quod ostensum est hoc n. III.; negari non potest, speciali modo secundum operationem et manifestationem Deum sanctificatorem esse in sacramentis. Hinc sancti Patres efficientiam sacramentorum tribuunt praesentiae Spiritus Sancti, « qui in illis latenter operatur, » ut ait s. Basilius (de Spiritu Sancto c. 15. n. 35.). « Si qua in aqua gratia, ex praesentia est Spiritus Sancti » Ambrosius (de Spiritu Sancto I. I. c. 6. n. 77.). « Sacrum unguentum post invocationem est Christi et Spiritus Sancti donarium, quod praesentia divinitatis eius fit efficax... Et visibili unguento corpus quidem ungitur, Sancto autem et vivifico Spiritu anima sanctificatur » (Cyrillus catech. 21. n. 3.). « Sacraenta ob id dicuntur, quia sub tegumento corporalium rerum divina virtus secretius operatur salutem » (Isidorus Etymol. I. VI. c. 19.).

Duo autem hic sunt animadvertenda, unum momenti maximi, alterum magis ad modum loquendi pertinens quam ad rem ipsam. Primum est, ne res ita concipiatur, ac si Deus solum ex sua promissione sacramentis assisteret, et posito sacramento ipse conferret gratiam; hoc enim modo sacramenta visibilia non praetergredierentur rationem signi, nec essent verae causae gratiae, ut animadvertisit s. Thomas (3. q. 62. a. 1; de verit. q. 27. a. 4. O), et ut satis ex superioribus constat. Habendum ergo est sedulo prae oculis, in hac explicatione, de qua nunc agimus, supponi et includi explicationem priorem n. II. propositam. Quare non solum

omnipotentia Dei physice producens gratiam dicitur *sacramentis adsistere*, quin in illis spectatis distinctim ab hac assistentia sit quidquam concurrens et exigens collationem gratiae; sed imo *supernaturalis dignitas* sacramentorum saepe iam declarata exigens collationem gratiae est ratio et quodammodo vinculum, cur inexstat et quo coniungatur sacramentis divina virtus ad effectum sanctificationis nostrae; sicut in anima iusti, si exemplo in multis quidem dissimili uti licet, gratia sanctificans est quasi vinculum, quo anima unitur inhabitanti Spiritui Sancto. Aut igitur fallor aut ex dictis appareat, non deesse modum explicandi *inexistentiam divinae virtutis et omnipotentiae* in sacramentis, quam aliqui scholastici prorsus intelligi non posse dixerunt (cf. Vasquez in 3. P. disp. 132. c. 1. n. 2. 12; Suarez disp. 9. sect. 2. §. « ultimus modus »).

Alterum quod dixi advertendum, est illud dubium, utrum sacramenta, ratione huius *inexistentiae* virtutis divinae seu Dei operantis et physice producentis gratiam, possint ac debeant censeri *causae instrumentales physicae* ad conferendam gratiam, ut instantius contendit Viva I. c. « Quoties agens producit effectum per virtutem physicam propriam seu appropriatam, inquit, tunc producit illum physice. Sed sacramenta in hoc casu producerent gratiam per omnipotentiam *inexistentem*, tamquam per virtutem iis appropriatam. Ergo producerent gratiam physice. » Confirmat deinde ex eo, quod si sacramenta producerent gratiam per qualitatem physicam eis inhaerentem, physice producerent gratiam; iam vero omnipotentia Dei *inexistentis* sacramentis tamquam virtus eis appropriata supplet vices illius qualitatis inhaerentis; ergo sacramenta dici debent etiam physice producere gratiam, eo quod modo supra explicato eis *inexistit* tamquam virtus appropriata omnipotentia divina physice producens gratiam (1). Verum tota

(1) Haec eadem videtur esse doctrina Dominici Bañez, quamvis aliis verbis proposita. « Cum Deus mediante corporeo instrumento v. g. mediante aqua causat gratiam in anima, duo facit in ipso instrumento. Primo *communicat illi suam divinam actionem* (quae nihil est aliud quam ipsa divina *essentia agens*). Secundo utitur actione propria

haec lis videtur esse de verbis. Si omnis illa operatio, quae cum sacramentis coniungitur ut *conveniens et appropriata* supernaturali eorum dignitati, dicitur *operatio sacramenti*, et illud totum complexum *ex signo visibili et divina omnipotencia*, appellatur *sacramentum operans*, nemo dubitat quin sacramenta dici deberent *physice* producere gratiam. At quando quaeritur de modo, quo sacramenta sint causa gratiae, utrum *physice* an solum *moraliter*; semper intelligitur quaeri, quae sit virtus *ipsius signi visibilis* sub omnipotencia Dei, et ut ab hac omnipotencia distinguitur. Hoc autem modo etiam in explicatione Dominici Viva nihil aliud intelligi potest tamquam *virtus propria sacramenti*, quam eius *supernaturalis dignitas* derivata a persona et meritis Christi, quae exigit collationem gratiae, et eo ipso exigit coniunctionem divinae omnipotentiae ad gratiae productionem. Haec vero sacramenti efficacia, considerati dis*ipsius instrumenti* (puta e. g. ablutione corporis) in ordine ad animam, et mediante *communicatione applicat animae suam virtutem divinam et suam actionem productivam gratiae*. Et quamvis operatio naturalis et propria instrumenti (e. g. ablutione corporis) per se ipsam non attingat animam, nihilominus ipsum instrumentum et ipsa operatio naturalis eius proprie dicitur attingere animam et productionem gratiae in illa, eo quod instrumentum attingit animam et productionem gratiae *operatione sibi communicata a Deo agente principali*, quatenus illa *operatio sibi communicata a Deo determinatur et quasi modificatur per operationem propriam instrumenti*. Quemadmodum licet sola anima rationalis per intellectum producat intellectionem, non utendo organo corporeo, nihilominus non sola anima dicitur intelligere sed totus homo constans anima et corpore, eo quod intellectus, dum est in corpore, non producit intellectionem nisi determinatus a phantasmate corporeo; ita hic non solum operatio communicata instrumento a Deo auctore principali dicitur concurrere ad productionem gratiae, sed totum instrumentum corporeum etiam secundum actionem sibi propriam, eo quod *actio communicata ab agente principali* non attingit productionem gratiae nisi determinata per actionem propriam instrumenti. In hoc sensu debet intelligi id quod diximus, instrumentum *deferre et applicare per suam propriam operationem, virtutem et actionem principalis agentis* ad subiectum, circa quod fit operatio principalis agentis. Et eodem sensu intelligitur id, quod dicit Cajetanus 3. q. 13. a. 1. quod *instrumentum corporeum defert imperium practicum divini intellectus ad opus miraculosum et ad subiectum, circa quod tale opus patratur*, Bañez in 1. q. 45. a. 5. conclus. 4. ad 4.

tincte ab omnipotencia divina, profecto non est *physica* sed *tantum moralis causa gratiae*.

Quae dicta sunt de *causalitate morali* sacramentorum, tum quatenus sunt instrumenta Christi redemptoris et summi sacerdotis *secundum humanitatem*, tum quatenus sunt instrumenta *Dei auctoris principis omnium mediorum gratiae ac salutis*, ita certo deducuntur ex principiis revelatis, ut a nemine in dubium vocari possint. Est ergo omnino certum, sacramenta esse *veras causas morales collationis gratiae*; sed non hoc ipso iam probatum est, ea non esse simul etiam *causas physicas*. Ex hac igitur thesi certo constat, falli eos, qui putant causalitatem physicam sacramentorum ideo vindicandam esse, quia hac non adserita vel hac negata iam ratio *verae causae* et differentia a sacramentis veteris testamenti, iuxta doctrinam catholicam profitenda, in sacramentis novi testamenti intelligi non posset, quasi sola remaneret ratio *signi aut conditionis sine qua non*, quae ad rationem *verae causae* non sufficit; non tamen adhuc satis constat, utrum re ipsa sacramentis non competat etiam ratio *causae physica operatione immediate concurrentis* ad productionem gratiae. De hac re dicemus in thesi sequenti; nunc aliqua, quae intelligentiam *causalitatis moralis* in sacramentis obscurare possent, elucidanda supersunt.

IV. Videri possent sacramenta non esse modo, quo dictum est, *causae morales gratiae*; quod 1°. *causa moralis* puta iubens, consulens, etc. agit per causam *physice* ponentem effectum, non vero *causa physica per moralem*. At non sacramenta operantur per Deum, sed Deus per sacramenta confert gratiam. Insuper 2°. si sacramenta essent *causae morales*, non efficierent aliquid in homine sanctificando sed in Deo sanctificante. Atqui absurdum est sacramenta aliquid efficere in Deo; et insuper sacramenta sunt *causae immediatae* ad conferendam gratiam non solum mediatae. Ergo non sunt *causae morales*. 3°. *Actio*, qua conficitur sacramentum, saltem aliquando talis est, quae nec fit, nec fieri potest *nomine ac in persona Christi et Dei*, ut sunt actus poenitentis et pactio matrimonii; nec enim

prefecto Christus per hominem confitetur aut init contractum. Generatim quando homo per ipsam collationem sacramenti peccat, non agit tunc Christus per hominem, et tamen sacramentum consistit et est efficax ad collationem gratiae. Ergo ipsum principium, cui tota doctrina proposita innititur, falsum esse videtur.

Respondendum est ad 1^m: quae causa dicatur agere per alteram, non pendet a modo operandi *physico* vel *moralis*, sed a *subordinatione* unius ad alteram. Iubens dicitur utique agere per *executorem*, non eo quod ille est causa moralis hic causa physica; sed quia hic illi est subordinatus. Vice versa si causa physica sit principalis habens subordinatam causam moralem et hanc ordinans ad effectum a se intentum, causa physica dicitur agere per moralem. Sic Deus absolute spectatus per Christi merita, per eius passionem ac mortem, nos redemit et salutem confert, quia haec causa meritoria et eatenus *moralis* est Deo subordinata, et a Deo ordinata ad effectum nostrae salutis. Ita ergo Deus confert gratiam per sacramenta, quia haec a Deo instituta et ordinata sunt ad hunc effectum, et auctoritate ac iusu Dei ad hunc effectum administrantur.

Ad 2^m. Si haec obiectio valeret, in primis neganda esset *causalitas moralis* omnibus meritis tam Christi ipsius quam nostris. Constat tamen certo, merita Christi valoris infiniti et opera nostra bona facta per gratiam esse Deo rationem conferendi nobis beneficia et praemia multiplicia, atque ideo veras esse *causas morales* beneficiorum ac praemiorum. Directe deinde respondetur. In Deo nihil efficitur aut effici potest; divina enim intellectio et volitio, ut est in se, et substantialiter, est ipsamet divina essentia infinita et immutabilis. Potest tamen esse huius divini actus alia atque alia relatio, alias atque alias respectus ad extra, cui diverso respectui ad extra, si est practicus et operans, respondet versus effectus in rebus. Talem divinae intellectionis et volitionis substantialis *respectum* ad extra appellamus divinam *operationem*, divinam *volitionem creantem*, *efficientem*, *sanctificantem*, etc. pro diversitate terminorum, ad quos refertur. Neque vero haec operatio aliquid super-

addit Deo ut in se est, sed superaddit aliquid creaturae ad quam refertur (cf. tract. de Deo th. XXVII.). Quando videlicet bonitas aliqua in creatis postulat aliud bonum et cum alio bono connexa est tamquam ratio ipsius, ut dignitas meritorum Christi et ex eis derivata dignitas sacramentorum postulat gratiam conferendam; illa bonitas est causa alterius huius boni, et moraliter causat in creatura hoc bonum, non autem aliquid efficit in ipso Deo. Quia tamen voluntas divina vult hunc ipsum ordinem unius ad alterum, et ut unum sit tamquam effectus propter alterum tamquam causam moralem, causa moralis potest dici Deo ipsi esse ratio producendi physice effectum; quae productio, ut dixi, nihil mutat in Deo, sed mutat aliquid in creatura (1). Quamvis ergo dignitas sacramentorum habens ordinem ad conferendam gratiam contineat in se rationem collationis gratiae a Deo efficiendae, et ita dici possit Deo ipsi ratio conferendi gratiam; sacramenta tamen nihil efficiunt in Deo, sed efficiunt moraliter sanctificationem in homine.

Quod vero opponitur, sacramenta, si sint causae morales, non fore causas *immediatas*, distinguendum est. Quatenus sunt causae morales, non attingunt immediate *operatione physica* effectum gratiae, sed solum sua supernaturali dignitate exigunt sanctificationem hominis per infusionem gratiae, quae *physice* producitur a Deo, *concedo*; hoc enim ipsum dicitur, quando dicuntur causae *morales*. Non sunt causae *immediatae* ipsius gratiae, sed solum fidei vel dispositionis, per quam deinde obtineatur gratia sive ex opere operantis sive tamquam per manum apprehendentem iusti-

(1) « Voluntas Dei cum sit libera (ab omni influxu causae a se distinetae) magis etiam quam quaevis voluntas, non habet causam nisi finem voluntatis suae. Finis autem voluntatis suae est sua bonitas, quae est ipsem... Sed tamen *effectus* voluntatis eins, scilicet *ipsum volitum* ordinatum ad bonitatem suam, potest procedere ex aliqua causa, quam Deus praescivit ab aeterno; et istum ordinem causae ad causatum Deus vult, et vult, quod effectus sit quia causa est, non autem ita quod causalitas referatur ad voluntatem (quae est ipsa Dei essentia) sed ad volitum, et ista *causa voliti*, non *volendi*, dicitur *ratio quaedam voluntatis ex parte effectus* » s. Thomas 1. dist. 41. q. 1. a. 3.

tiam Christi, ut docent Protestantes, *nego*. Dicuntur scilicet sacramenta *immediatae* causae gratiae et iustificationis in oppositione ad doctrinam Protestantum, qui docent effectum sacramentorum, quatenus aliquem eis adscribunt, non esse immediate iustificationem sed solum *mediate*, quatenus sacramenta pertinent ad fovendam et confirmandam fidem, per quam solam iustificemur.

Ad 3um respondetur: distingui debet formalis administratio ritus sacri a Christo instituti ad sanctificandos homines; susceptio sacramenti et eius effectuum; bonum vel malum morale, quod servata essentia ipsius ritus ab homine, qui ministrat, superadditur, non formaliter ut minister est, sed ut homo est.

Quoties secundum Christi institutionem cum materia coniungitur forma a ministro legitimo, i. e. potestatem habente ab ipso Christo, cum intentione faciendi quod facit Ecclesia, toties existit ritus per institutionem Christi sacer et sacramentalis, et toties proinde homo agit ut *minister* deputatus a Christo, nomine et auctoritate Christi; eoque ipso dispensatio sacramenti fit *principaliter* a Christo et solum *ministerialiter* ab homine Christi legato; et ideo secundum superius declarata actio formaliter ut sacramentalis est, censeri debet moraliter actio Christi ipsius. Actio autem ministri, quae est sacramentalis et fit nomine Christi, duplamente se habere potest; vel enim materia remota non tantum pronuntiatione formae, sed etiam aliqua actione ministri fit proxima et pars sacramentalis actionis, ut aqua in baptismo fit materia proxima, dum ablutio simul et pronuntiatio verborum peragitur a ministro; vel materia remota praecipiens fit proxima per solam coniunctionem formae, ut panis transubstantiatione convertendus in confectione sacramenti Eucharistiae, et actus poenitentis in sacramento poenitentiae, et in matrimonio corpora legitimate contrahentium (in sententia probabili, quod corpora sunt materia, et manifestatus utrumque consensus est forma huius sacramenti). In sacramentis ergo illis prioris ordinis actio nomine Christi a ministro peragenda constat *duplici parte*, in sacramentis posterioris ordinis sola pronuntiatione formae relata ad materiam praecipientem.

Ad illud ergo, quod de actibus poenitentis dicitur in obiectione, patet responsio: actio sacramentalis peragenda a ministro nomine Christi est pronuntiatio absolutionis cum debita intentione, et formae coniunctio cum materia praeciente; non autem materia a ministro nomine Christi et in persona Christi ponenda est.

Ad illud, quod obiicitur de contractu matrimonii, dicendum: licet eadem actio, quae *inducens mutuam obligationem* efficit contractum seu quae est ipse contractus *in fieri*, sit ex institutione Christi etiam *actio sacramentalis* significans coniunctionem Christi cum Ecclesia, et significans atque efficiens gratiam; distingui tamen debet duplex haec ratio. Quatenus enim est ad conferendam gratiam *positio signi sacramentalis* per ministros a Christo deputatos, qui sunt ipsi contrahentes, omnino fit nomine et in persona Christi. Quatenus est actio *inducens mutuam obligationem*, iterum distinguitur *activa* inductio obligationis, dum unus imponit obligationem alteri, et *passiva* obligationis suscepit: *activa* inductio obligationis fit in matrimonio christiano per ministrum sacramenti agentem nomine et auctoritate Christi; susceptio *passiva* obligationis sicut ipsa susceptio gratiae non fit a ministro formaliter ut minister est, sed ab homine susceptible sacramentum; at nomine Christi et in persona Christi *administratur* quidem non tamen *suscipitur* sacramentum et sacramenti effectus.

Ad ultimum quod opponitur, ministrum quandoque ipsa administratione sacramenti peccare, patet distinctio. A ministro scilicet, formaliter ut minister est Christi, nomine et in persona Christi administratur ritus sacramentalis, quatenus sacramentalis est; at profecto non formaliter ut a ministro sacramenti agente in persona Christi, sed ab homine suo nomine et marte suo superadditur peccatum. Hanc distinctionem inter hominem ut peccator est, et ut minister est Dei ac Christi in sacramentis, frequentissime repetit et inculcat Augustinus adversus Donatistas. «Aqua baptismi in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti cum datur aliui, nec nostra nec vestra est sed *illius*, de quo Ioanni dictum est: super quem videris Spiritum sicut columbam de-